

**БАСТІОНИ СУЧАСНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОВЕРШЕНОСТІ
(НА МАТЕРІАЛІ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ КІН. ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.)**

У статті розглядається технократичний складник катастрофізму та його відбиття в сучасній малій жіночій прозі. Авторка прагне проаналізувати вплив техніки на буттестиль, духовні й життєві цінності сучасника, зміни, що відбулися з людиною. Зауважено, що з появою комп'ютерних інновацій у духовній сфері відбуваються модифікації, стандартизація, обмеження свободи.

Ключові слова: технократичний катастрофізм, новела, комп'ютерні інновації, технізація життя, духовна спустошеність, цінності.

Nataliya Nikitina. The bulwarks of modern technical perfection: Female prose at the turn of the 21st century

The article touches upon the anthropogenic component of catastrophism in contemporary female short prose. The author makes an attempt to analyze the influence of technology on lifestyle, spiritual and existential values of our contemporaries, and to single out the changes which affected the modern humankind. Generally, it can be noted that computer innovations brought about modification, standardization and limitations of freedom which disfigured the spiritual life of individuals and groups.

Key words: anthropogenic catastrophism, short story, computer innovations, technization of life, spiritual devastation, values.

Людство перетнуло межу ХХ століття, яке закарбувалося в історії як доба катаклізмів: Перша та Друга світові війни, голодомори, вибух на Чорнобильській АЕС, розпад останньої тоталітарної держави, соціальні, політичні та економічні кризи. Людина доби помежів'я фатально приречена перебувати у стані душевного неспокою, розпачу, жаху, безнадійно прагнучи знайти вихід із кімнати без дверей. Усе відчутнішим як у прозі, так і в поезії перехідної епохи стає відчуття наближення світової катастрофи як наслідку глобального духовного занепаду людства. Письменники усвідомлюють свою відповідальність за долю нації і щиро вболівають за розгублену й самотню людину третього тисячоліття – доби деформації ментальності та духовного спустошення.

Формування катастрофічної свідомості, його причини та наслідки проаналізовано у філософських працях О. Шпенґлера, М. Бердяєва, В. Соловйова, Х. Ортеґи-і-Ґассета та багатьох інших іще на поч. ХХ ст. Зміни, що відбуваються в людині, настрої приреченості, бездуховність, утрата ціннісних орієнтирів оприявнюються в художніх текстах початку як ХХ-го, так і ХХІ ст. О. Харлан слушно зазначає, що формування катастрофічної свідомості світоглядно зумовлене змінами у філософському дискурсі другої половини ХІХ ст., коли, починаючи з філософії життя (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше), "головною темою стає криза європейської культури, вже не здатної вирішувати життєво важливі для людини проблеми" [9, 6].

Передчуття катастрофізму, прикметне для ХХ ст., вплинуло на системно-цілісне дослідження вітчизняними літературознавцями (Ю. Ковалів, О. Харлан, О. Астаф'єв, В. Моренець та ін.) катастрофічних тенденцій у поезії та прозі, означення його естетичної та суспільно-історичної специфіки. Зокрема, у монографії О. Харлан "Дискурс катастрофізму в українській та польській прозі (1918–1939)" узагальнено й систематизовано філософські засади формування катастрофічного світогляду. Дослідниця виокремлює такі філософсько-естетичні моделі катастрофізму, як історіософську, антропологічну й технократичну.

Наукове зацікавлення викликає технократичний складник катастрофізму та його присутність у сучасній малій жіночій прозі, адже суспільство все стрімкіше долучається до технічних надбань і вже не уявляє свого життя без сучасних технологій.

Стрімкий розвиток техніки не тільки полегшує життя людини, а й змінює буттестиль, духовні та життєві цінності сучасника, який уже не мислить свого

існування без технічних благ цивілізації. Дослідники філософії техніки, а саме М. Бердяєв, В. Соловйов, М. Гайдеггер, Л. Мамфорд, Х. Ортега-і-Гассет та ін., вивчаючи гуманітарний складник у філософії техніки, одноставно наголошували на зміні людини в цілому, її моральних орієнтирів, свідомості й навіть сенсу її життя. Беззаперечно те, що з розвитком інноваційних технологій людина отримує все більше цивілізаційних благ, але водночас втрачає свою природну сутність, органічний зв'язок із природою, в якій убачає лише матеріал і ресурси для своєї діяльності. На думку вчених-філософів, технократичний розвиток суспільства становить загрозу не лише для духовної сфери, а й для фізичної. О. Харлан констатує: “Трагічне бачення майбутнього – технократичний катастрофізм – часто пов’язується з досягненнями науково-технічного прогресу, що багато в чому визначив стандартизацію суспільного та особистого життя людини, обмеження її свободи, перетворення особистості на бездушний автомат” [9, 8]. Отже, технократичні небезпеки – складова частина не лише філософських досліджень; вони закономірно оприявлені в поетичних і прозових інтенціях сучасників. Доба помежів’я виштовхнула на поверхню насамперед суттєві загрозові зміни, що відбулися з людиною під впливом технічного поступу із загальною тенденцією до занепаду гуманістичної ідеології.

Якщо в середині ХХ ст. з його світовими війнами технічний прогрес сприймається негативно, як знаряддя знищення людства, то у другій половині ХХ ст. спостерігаємо абсолютно інше, позитивне ставлення до технічних засобів. Звісно, технічні досягнення полегшують життя людини матеріально, але водночас провокують негативні зміни в її духовному житті, зумовлюють нові нерозв’язні проблеми. Наприкінці ХХ ст. небезпечні наслідки технічного розвитку стають для людства все очевиднішими: катастрофа на Чорнобильській АЕС, яка умовно поділила життя на “до” і “після”, зрушивши психіку людини в бік страхів, стандартизації суспільного та особистого життя, обмеживши її свободу, подекуди перетворивши на бездушного робота. Саме тому Т. Гундорова розглядає період після Чорнобиля як постапокаліптичний, а Р.Харчук слушно стверджує: “...Значення Чорнобиля значно глибше – він фактично звітував початок нового сторіччя, тобто століття технічних катастроф й ідеології тероризму” [10, 25].

На “до” і “після” ділиться життя героїні новели Л. Тарнашинської “Ненароджена Марта”. До атомного вибуху воно всуціль щасливе, наповнене вірою в завтра, любов’ю до всього навколишнього. Атомний вибух прогримів не тільки на станції, а й у душі жінки, котра опинилася перед непростим моральним вибором: зберегти життя ненародженої донечки, яка, ще не прийшовши у світ, зазнала його нищівного удару, чи позбутися її як пам’яті про коханого чоловіка, що загинув “у тому жахному пеклі, якому люди ще й назви не дібрали...” [8, 10]. “А може, й не варт було приходити у цей світ, підпалений атомом?.. – розмірковує героїня Л. Тарнашинської. – Якщо все це в якомусь житті чи дожитті вже було, якщо вона здатна проїнятися своїми позавтрашніми відчуттями, чому ж тоді світ, цей зелений простір, не згірк гірким передчуттям, не потьмарився тривоною, а так *безтурботно*, так *легковажно* потрапив в обійми злого духа?” [8, 9].

Криза цілого людського життя, апокаліптичні мотиви кінцесвітності, безпомічність і дезорієнтованість, відчуття “перебування перед ніщо” (К. Ясперс) – це те, що проймає серце ліричної героїні. Німецький філософ означає цей стан так: “Свідомість епохи віддаляється від усякого буття та змінюється тільки сама собою. Той, хто так думає, відчуває і самого себе як ніщо” [11, 184]. Усі, хто опинився перед “нікому ще невідомою радіацією”, ніби скам’яніли, стали покірними, безсловесними, бо світ не знає ще таких слів, якими можна було би пояснити жінкам на лікарняному ліжку, чому вони

повинні обірвати Богом дане життя своїх іще не народжених дітей, яку загрозу таїть у собі начебто підкорений людиною атом. Глибокий біль понівеченого материнства, зумовлений техногенною катастрофою, звучить у творі як пересторога, як попередження, як набат: під загрозою – саме існування ще не народженої людини, людини майбутнього.

Техногенна катастрофа нарешті змусила людину ХХ ст. замислитися над справжньою ціною цивілізаційних благ, до яких так нестримно прагнуло людство впродовж свого історичного поступу. Матір ненародженої Марти потрапляє у “велику холодну порожнечу, яка дедалі ширшає, заповнює собою вже й усе місто, і весь білий світ, збайдужілий до неї так само, як вона до нього” [8, 8].

Людина за своїм менталітетом, системою цінностей і категорій виявилася не готовою до таких масштабних техногенних катастроф, як аварія на ЧАЕС. Баба Нинила, героїня новели Л. Пономаренко “Дерево облич”, не розуміє, чому люди покинули село, батьківські могили, вишиті рушники, чому “за десять верст живої душі немає” [5, 33], і чекає їхнього повернення, доглядаючи самотні хати й городи: “Господи, все село на одну душу покинули” [5, 32]. Руйнація усталеного існування, одвічних цінностей змушує замислюватися над усім попереднім життям: “Чого вона була така скажена? Всю роботу на світі хотіла переробить. Чого вона Петька не жаліла?” [5, 33]. Ілонка (новела “Синє яблуко для Ілонки”), згадуючи до-Чорнобильський світ, в онколікарні теж переосмислює своє життя: “Бо все життя чогось чекала. Поки Дмитро вивчиться, поки сини підростуть, поки хату поставите” [5, 25]. Відчуття приреченості й абсурду викликають у людей не лише розгубленість, а й лють, втрату людиною її людської суті. Так молода жінка в новелі “Синє яблуко для Ілонки” “звивалась і кричала: “Убийте, вдавіть мене, не хочу! Що вирячилась? У нас тут у кожній смерть сидить!” [5, 24]. Нинила, не в змозі прийняти загибель села внаслідок Чорнобильської катастрофи, вихлюпує свій біль на сторонню людину: “...Стиснувши гострі кулаки, пішла на нього, ще мить – і вгризлася б зубами або кулаками посікла” [5, 33].

Героїня іще однієї новели Л. Тарнашинської “Анастас та Анастасія” народжує мертву дитину, і “у цьому й було – хоч як це страшно говорити – її щастя” [8, 129]. Коханий жінки Анастас досліджує вплив радіації на здоров’я людини, і саме радіацією викликані серйозні фізичні вади їхньої дитини. “Щастя” народити мертву дитину, яка через серйозні ураження не змогла би стати повноцінною людиною, навіть з’явившись на світ живою, звучить тут як присуд світові, як розплата за блага: гине майбутнє, нищиться саме призначення жінки – продовжувачки роду. Згадані твори можна розглядати як попередження людству, зануреному у світ механізмів, технологій, що можуть стати загрозою для майбуття і сприймаються як проникнення у внутрішнє життя людини та як його модифікація.

Таким проникненням у внутрішнє життя, навіть його руйнацією, стають для героїні новели Г. Тарасюк “Янгол з України” наслідки техногенної катастрофи на далекій і невідомій їй Україні. Філофею, мешканку Греції, “спостигла <...> неждано-негадано” тяжка хвороба. Після хіміотерапії змінюється не тільки зовнішність жінки, яка раніше завдяки статкам її чоловіка могла дозволити собі опікуватися благодійним фондом “Жінки-мироносиці”, а й внутрішні її переконання. Філофея, опинившись між життям і смертю, страждає не лише фізично, а й морально, не розуміючи, за що їй ця кара. І звертається до Бога як до вищої інстанції: “Філофея боялася Бога <...> думала про те, де і коли вона, добропорядна християнка, шлюбна жона Філофея, согршила, відступилась-підсковзнула, що Бог так тяжко покарав її недугою, поганою, страшною, яка точить-виточує останні сили, позбавляє утіх життя і бажання бачити людей?” [7, 299]. На думку М. Бердяєва, у технічну епоху втрачаються

духовні основи, цивілізація веде до знищення духовності, навіть ставлення до релігії утилітарно-прагматичне. Однак Філофея, відчуваючи метафізичний страх перед невідомим майбутнім, не маючи раціонального пояснення того, що сталося, у пошуках виходу із ситуації приходять до Бога як до єдиного порятунку. Хвороба підштовхує героїню до переосмислення та переоцінки життя, зокрема, у ставленні до Зої, жінки-росіди, у якій раніше вбачала суперницю й навмисне її ображала. Відома й навіть шанована в Україні журналістка подалася світами через той самий Чорнобиль, “тобто наслідки Чорнобиля – хворобу дитини” [7, 297]. Саме це зробило із Зої “моторну, невсипущу служницю” Філофеї. Дружина грецького адвоката не в змозі зрозуміти Зою, бо сама ще не зіткнулася з несподіваним присудом: “Знані і шановані жінки по наймах закордонних не тиняються”, “і, взагалі, доки вони будуть скиглити про той Чорнобиль” [7, 298]. Але саме безпомічність і дезорієнтація згодом приводять героїню до Бога: “...Господи, як їй хочеться піднятися на священні скелі, туди, де, здається, живуть тільки птиці і Божі янголи. <...> Припасти до руки святого старця Іоана... Звільнити душу від земних гріхів...” [7, 300]. Лише після внутрішнього очищення, зійшовши сходами до “піднебесної Метеори, до її золотoverхих соборів”, Філофея впускає у свою душу маленьку хвору дівчинку з України, що залишилась сама-самісінька у світі. Переживши катарсис, Філофея набуває здатності пробачати й допомагати, розуміти душевний біль тих, кого торкнулося чорнобильське лихо. “На підставах людяності і правах милосердя. За Божими заповідями” [7, 303] чужа хвора дівчинка, “цей янгол <...> несподіваний маленький янгол... з України” стає сенсом і майбутнім, нещодавно темним і загадковим, невиліковно хворої жінки.

Відчутного впливу технологій зазнає людина третього тисячоліття, яка, здається, не почула попередження століття ХХ. Чи можна сьогодні уявити життя без мобільних телефонів, інтернету, електронної пошти, безлічі веб-сайтів, що стали невіддільною складовою частиною нашого існування?! М. Кіяновська, знайомлячи зі своєю героїнею з новели “Гра у живе і мертво”, не випадково звертає увагу реципієнта на довгий перелік: “Валіза, лептоп, неспокій в душі, одяг, привезений з іншої країни, страх, почуття провини...” [4, 48]. Тут лептоп – і незамінний атрибут повсякденного життя, і стан душі. Ставлячи атрибут технізованого раю в один ряд із внутрішнім станом героїні (неспокій, страх, почуття провини), авторка увиразнює незворотній процес проникнення технічних надбань у духовну сферу сучасної людини. А далі “звичайний собі дядько”, перевізник на поромі, запитує: “От скажіть мені хтось, от нащо людині комп’ютер? Бог же дав людині і руки, і ноги; і голову на плечах...” [4, 61]. Героїня, життя якої тісно пов’язане з лептопом, бо там три недописані книжки, розмірковує: “Комп’ютер не допомагає людині думати, він призвичаює її не довіряти своїй пам’яті, не покладатися на себе... До всього, чого я боюся або мала би боятися, додається ще й страх, аби цілий мій штучний інтелект... не булькнув у воду” [4, 61]. Але відмовитися від технічних надбань уже неможливо, попри розуміння, що вони стають іще однією фобією людства.

Відбувається “омашинення” не тільки довколишнього світу, а й внутрішнього стану людини. Технократичне благоденство суттєво змінює її буттестиль, дегуманізує, нівелює одвічні цінності, викликає такі проблеми, які ще не були означені в історії розвитку суспільства.

Уже сьогодні людство постало перед загрозливою і неконтрольованою реальністю: всесвітня дифузія гуманістичної естетики, зумовлена масовою технізацією життя, як-то розумна квартира, розумний будинок, послуги інтернет-магазинів або втеча з реального у вербальні простори тощо, витворює нове почуття ідентичності, що замінює собою традиційні основи й навіть звичний

спосіб життя. З'являються універсальні стандарти як наслідок революційних змін у сучасних технологіях, що мають кардинальний вплив на самі структури інтегрованих людських взаємин (це розглядається без негативної чи позитивної конотації, а під кутом зору абсолютної непередбачуваності формування особистості третього тисячоліття чи “третього світу”).

Неординарна за гостротою світовідчуття новелістика Н. Сняданко, де порушено проблеми, пов'язані з необмеженою технізацією життя сучасника, з настанням світу “після”. У світ комп'ютерного життя занурюється Есмеральда, героїня твору “Життя без батьків, або супербонус для ідеальної пари”, прагнучи втекти “від цих набридлих проблем, від цієї щоденної сірості, однокласників, усіх цих бовдурів-однолітків і недоумкуватих дорослих...” [6, 49]. На перший погляд, це одвічна проблема дітей і батьків чи підліткового віку. Але тільки певної мірою, адже втеча від реальності (“втекти від нудного й обридлого існування та вічного, але від того не менш болючого конфлікту батьків і дітей у світі реальному їй поки що навряд чи вдасться, вона спробувала здійснити таку втечу в світі віртуальному” [6, 58]) й Есмеральди, і Марка-Клайда відбувається з метою віднайти себе, що з різних причин неможливо для них у реальному світі.

Безсумнівно, комп'ютер змінює героїв: “Відтоді, як Клайд почав робити перші успіхи за комп'ютером, його характер дуже змінився” [6, 68]. Уміння бути з машиною на “ти” додає хлопцеві впевненості, якої йому так бракує в повсякденні. Причини традиційні: він соромиться своєї зовнішності, уникає дівчат через першу поразку в коханні та розлучення батьків, перейнятих своїми проблемами (батько – власник кількох супермаркетів, мати – оперна співачка, постійно на гастролях). Клайдові немає з ким порадитися, кому довіритися, і це відчуття покинутості підштовхує його до пошуку власного “я”, до самоствердження. Як наслідок, герой Н. Сняданко стає “найкрутішим гакером міста серед “юніорів”, йому пророкували блискучу кар'єру програміста” [6, 57]. А ще він був неперевершеним знавцем комп'ютерних ігор, що додавало підліткові неабиякого авторитету! Це те, чого сучасні батьки бояться і з чим не в змозі боротися: “...Діти втягнуться в ігровий світ настільки, що забудуть про світ реальний і житимуть задля того, щоб мати можливість поринути в нову забавку” [6, 59].

Отже, авторка виокремлює нову проблему, з якою щодня стикаються батьки, психологи, навіть психоаналітики, до котрих у реальному житті все частіше звертаються дорослі (на сторінках новели читаємо: “Ще трохи – і вона почне розуміти Вуді Аллена, сім'ю якого обслуговували 8 психоаналітиків” [6, 73]).

Звісно, батьки Есмеральди розуміють значення комп'ютера в житті сучасної людини: “Батьки хотіли, щоб вона вчилася працювати з комп'ютером, але були проти, щоб вона проводила за ним надто багато часу” [6, 59]. На рівні підсвідомому вони відчувають, що це неконтрольована, а отже, загрозлива зона, яка може вплинути на формування особистості, хоча й механізмів протидії “смітнику людства”, як іноді ще називають інтернет, не мають, крім обмеження директорії чи встановлення пароля. Але такі заходи марні, бо “Есмеральда випадковим натисканням клавіш знайшла цей пароль, вона намагалася не залишати за собою слідів після того, як працювала чи бавилася за комп'ютером у відсутність батьків” [6, 59].

Відбувається потужна машинізація життя, яку не сприймають люди, сформовані іншою епохою, такі, як безпорадна мати героїні, “типовий чайник”, котра “навіть для того, щоб зареєструвати собі нову поштову скриньку, потребує татової допомоги” [6, 51], бо він такий собі програміст, на думку доньки. Зневажливе ставлення дівчини-підлітка до матері, яка не розуміється на технологіях, украй важливих для її роботи, зумовлює іще одне протистояння. Для людини нової доби “омашинення” життя сприймається як щось само собою зрозуміле, як його

органічний складник. Справжньою цінністю стає нова реальність, де досягнення повної влади над комп'ютером – найвища мета і “найшляхетніша риса”, що робить із людей напівбогів, “думати про яких Есмеральда не могла інакше, як з повагою і благоговінням” [6, 51].

Що отримує сучасна дитина від технізації життя? Відповідь доволі прозаїчна: “Зручно знаходити розв'язку домашніх робіт, твори на задану і вільну тему і багато значно важливіших речей” [6, 51]. А в чаті існує вигаданий світ із претензійними псевдонімами, “з купою сленгових матюків”, там “живуть у якомусь своєму, придуманому світі, який вважають дуже індивідуальним, хоча насправді обчиталися всякої попсової літератури і ховаються за всім цим мотлохом від реального життя”, намарно витрачаючи купу часу на нудні листи: “Я тебе страшенно хочу, а ти?” [6, 53].

Відбувається вrostання дитини-підлітка в нову ситуацію, пере-проживання якої матиме очевидні наслідки. Р. Кісь слушно зазначає: “...Вже саме входження дитини в культуру (процес так званої енкультурації) є, властиво, її поступовим “занурюванням” у поля дискурсивно-інтерактивної взаємодії з найближчим своїм довкіллям, – є, врешті-решт, “вростанням” у ті смислові мережі, які формуються повсякденними дискурсивними практиками” [3, 6]. Завдяки такому “занурюванню” у світ віртуальний, утечі від реальності витворюються нові смислові дискурси як викривлене розуміння світу, далекі від попереднього досвіду способи тлумачення речей, процесів, людей, їх стосунків, учинків тощо. Відбувається повна реінтерпретація раніше узвичаєних буттенорм, категорій, цінностей. Отже, з технізацією нашого життя, або його “омашиненням”, виникають нові соціокультурні потреби, смисли та інтерпретаційні моделі і, як наслідок, витворюється нова внутрішня культура потреб.

С. К'єркеґор стверджував, що ми завсіди наповнюємося змістом того, що обираємо. А обираємо ми, безперечно, шлях органічного входження у світові глобалізаційні процеси, пов'язані насамперед зі стрімкою технізацією повсякдення, “омашиненням” та “омасовленням” людини, що витворює нестійку соціально небезпечну зону.

Доволі метафорично, з подвійним підтекстом звучить у творі бажання героїв, Клайда й Есмеральди, створити *власну гру*: “Годі бавитися у придумані кимось іграшки, час уже працювати над створенням власної продукції” [6, 60]. Мета цієї гри, що має промовисту назву “Життя без батьків”, нібито окреслює найзаповітніші бажання сучасника: “Довести власну повноцінність, оволодіти навиками бізнесмена, навчитися заробляти цим гроші, а далі використовувати вільний час для самовдосконалення і розвитку власного інтелекту” [6, 61]. Саме тут простежуємо трансформацію духовної сфери людини (один із рівнів гри мав ритуал віртуального вбивства власних батьків, замовлення труни для віртуального похорону й відвідування батьківської могили з квітами); одномірність і нівеляцію людської особистості, стандартизацію суспільного життя (бізнес – гроші – високий інтелект тощо). Витворюється зона соціокультурної хаотизації, навіть більше – дезорганізації сфер життєтворення.

Після того, як Клайд почав цікавитися комп'ютером, він не лише змінює погляди на життя, а й зрікається простих життєвих, але таких важливих для формування підлітка речей: “Перестав водитися з дівчатами, вважаючи їх не вартими того, щоб витрачати час на порожні теревені телефоном, походи в кіно та цілування по під'їздах” [6, 67]. Інша героїня новели Сніжана страшенно завантажена, живе за надзвичайно щільним графіком, адже стріляє з лука, займається тенісом і легкою атлетикою, бере участь в обласних і навіть республіканських змаганнях, а до того ще й добре вчиться. У результаті дівчина зовсім не має часу на побачення. Ритм сучасного життя, який захоплює й полонить, не дозволяє зупинитися й помітити, що існує щось важливіше, ніж

справи, без чого не може відбутися справжня людина. У цьому зв'язку слухна думка М. Бердяєва про те, що краще життя – це насамперед духовне життя. Саме духовне життя втрачає людина третього тисячоліття. Це відбувається і з батьками Есмеральди, які, виявляється, зовсім не знають своєї доньки, не встигаючи зрозуміти ні її зацікавлень, ні проблем, ні уподобань, ні тим паче комплексів, тому не відчують брехні, напівтонів у поведінці дівчини. Так само й мати Клайда, гастролуючи, за купою “своїх справ” не має часу на проблеми сина.

По-справжньому самотня дівчинка запитує себе: “До кого піти зі своїми проблемами?” [6, 85]. З мамою в них не ті стосунки, “вони все більше віддалялися одна від одної”, бо робота в мами забирає все більше й більше часу, а без неї матеріально було б важко, та й криза шлюбу з батьком... Есмеральда своїм дитячим розумом доходить висновку, що робота багато важить для матері, тому, рятуючись від проблем, занурюється у власний віртуальний світ.

Унаслідок вторгнення в життя хаотизуючої і нестримної техногенної ери наростають і поширюються такі процеси, що за відсутності попереднього ментального досвіду можуть зруйнувати весь культурний і цивілізаційний простір. Шлях до порятунку від остаточної автоматизації людського життя уособлює у творі носій попередньої культурної практики – бабця Клайда пані Дарія. Саме під захистом бабусі самотні герої знаходять себе, починають відчувати приналежність до чогось більшого, ніж вони самі. Попри всі негаразди, що випали на її долю (пані Дарії довелося пережити смерть на війні обидвох своїх чоловіків, самій виховати двох доньок і поховати одну з них), вона “не втратила віри в доброту, волі до життя, бажання пізнавати світ таким, яким він є” [6, 94]. Жінка залишилась духовно цілісною, шляхетною, укоріненою в культуру свого народу людиною: “Її мова була гарною і вишуканою, немов старе фамільне срібло, яким користуються лише під час особливо урочистих сімейних обідів”, мала “альбом зі старими світлинами, де вона була ще гімназисткою, де все було древнім і вижовклим, але тендітним і вишуканим, все мало ознаки чогось дуже *особистого*” [6, 93].

Саме такі прості, на перший погляд, речі привносять у життя людини усвідомлення своєї неповторності, інтимності особистих звичаїв, глибини людських стосунків, що дозволяє навіть в епоху “омашинення” зберігати самість. Водночас пані Дарія грає з комп'ютером у шахи й цікавиться грою, створеною Клайдом та Есмеральдою, толерантно даючи поради, ділячись власним досвідом і мудрістю. Відбувається взаємопроникнення двох таких різних ментальних світів і, як наслідок, взаємодоповнення, творення нових смислів як для підлітків (головно для них), так і для бабусі (вона продовжує пізнавати світ, розвиває інтелект, уникаючи самотності).

Чому ж тоді зникає середня ланка – батьки дітей? Вони виховані вже добою технізації, добою “після”, коли зруйновано попередній досвід, захисний бар'єр, а напівфабрикати і страви швидкого приготування полонили життя у прямому й переносному значеннях. “Цивілізація уніфікує, колись люди мали більше вільного часу... Живуть у стандартних будівлях, серед стандартних меблів, і думки в них такі ж стандартні. Колись люди більше читали, гуляли, спостерігали за птахами і думали...” [6, 93], – проста відповідь, мовлена устами пані Дарії, мудрої старої, берегині роду, природної людини, яка уособлює ментальний бар'єр, здатний протистояти тому, що так стрімко насувається й полонить людське єство, людину в людині.

Думки М. Бердяєва, висловлені у праці “Сенс історії” ще на початку ХХ ст., актуальні і для сучасного суспільства: “Переворот у всіх сферах життя починається з появи машини. Людина мовби виринає з надр природи, спостерігається зміна всього ритму життя” [1, 172]. А це призводить

до відмежування людини від своєї людської суті й навіть до руйнування людини в людині. Це засвідчують згадані твори сучасних письменниць, де не тільки порушено нові проблеми людства, а й окреслено шляхи виходу з такої неприродної ситуації, загрозливої для самого існування цивілізації. Загрозливою насамперед тому, що всеосяжна технізація веде до духовної спустошеності людини, до дегуманізації суспільства в цілому.

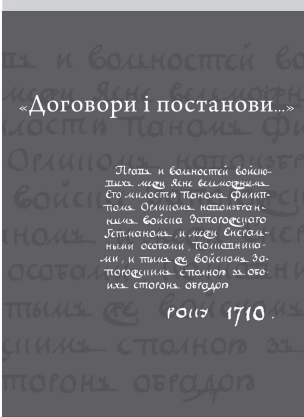
Реальність життя, у якому переважають сірі тони, лякає сучасника і штовхає його до втечі у віртуальні світи комп'ютерних інновацій, що стають штучними заміниками самого життя, стандартизують усі його сфери – від побутової до духовної. І все ж сучасна література, віддзеркалюючи нинішню добу з усіма її загрозами й викликами, проголошує суверенність людського духу – самодостатнього, ґрунтованого на попередньому досвіді потрагування світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердяев Н. Смысл истории. – М.: Мысль, 1990.
2. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн. – К.: Критика, 2005.
3. Кісь Р. Глобальне – національне – локальне (соціальна антропологія культурного простору). – Львів: Літопис, 2005. – 300 с.
4. Кіянівська М. Стежка вздовж ріки: Новели. – К.: Факт, 2008. – 240 с.
5. Пономаренко Л. Помри зі мною: Вибрані новели. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2006. – 152 с.
6. Сняданко Н. Сезонний розпродаж блондинок. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2005. – 160 с.
7. Тарасюк Г. Новели: Проза. – Бровари: ПП “МН ТРК “Відродження”, 2006. – 416 с.
8. Тарнашинська Л. Парасоля на кожен дощ. – К.: Неопалима купина, 2008. – 260 с.
9. Харлан О. Дискурс катастрофізму в українській та польській прозі (1918–1939): Монографія. – К.: Освіта України, 2008. – 307 с.
10. Харчук Р. Сучасна українська проза: Постмодерний період: Навчальний посібник. – К.: ВЦ “Академія”, 2008. – 248 с.
11. Ясперс К. Духовная ситуация времени // Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М.: Политиздат, 1991.

Отримано 25 жовтня 2010 р.

м. Чернігів

**“Договори і постанови...” / Упоряд.
О. Алф'оров. – К.: Темпора, 2010. – 152 с.**

Подано документи “Договорів і постанов...” – т. зв. “Бендерської теки”, відомої в українській історіографії також як “Бендерська конституція” або “Конституція Пилипа Орлика”. Видання містить архівні фотокопії текстів, їх розчитку та переклад. Сюди ввійшли ратифікаційний акт Карла XII та лист Карла XII до кошового отамана Якіма Богуща. Додаток містить факсимільне зображення опублікованих у XIX ст. латиномовного та російськомовного варіантів документів. Книжка розрахована на науковців і всіх, хто цікавиться історією України.

В.Л.

Наші презентації